

Što danas znači biti otac?

Françoise Hurstel

Kakvo značenje očinstvo ima u 21. stoljeću?
Françoise Hurstel prati razvoj očinstva u Francuskoj od kraja drugog svjetskog rata do danas.

Biti otac i preuzeti ulogu oca jednostavna je realnost nastala iz prirodnog instinkta. Mi mislimo da znamo o čemu govorimo kad spominjemo ulogu i funkciju oca budući da to činimo na temelju vlastitog iskustva s našim očevima ili muškarcima koje smo tako zvali.

Pa ipak, pojmovi i pripadajuća realnost

pojmovi 'otac' i 'očinstvo' znatno su složeniji. Čitajući što o tome misle antropolozi, pravnici, psihoanalitičari i psiholozi došao sam do tri realnosti koje utjelovljuju pojam 'otac': očinstvo kao institucija, funkcija očinstva, i uloge muškaraca koji su na sebe preuzeli očinstvo. Međutim, ove realnosti, prisutne u svakom društvu, nisu nepromjenjive: one su društveni

konstrukti ovisni o grupi zakona i povijesti društava.

Otac je 'institucija' koja se u Francuskoj razvijala još od kraja Drugog svjetskog rata. Instituciju očinstva čine pisani i običajni zakonski okviri svakog društva koji ga definiraju; nema ničeg prirodnog ili vječnog u definiciji statusa oca ni u načinu određivanja očinstva.

Razvoj statusa očinstva

Rođeno u vrijeme socijalnih pokreta u svibnju 1968. godine, očinstvo karakterizira smrt povijesne figure tzv. *pater familiasa*. U zakonu od 1970. godine termin 'očinski autoritet' zamjenjuje se terminom 'roditeljski autoritet kojeg dijele oba roditelja'. Rađa se nova era roditeljstva koju odlikuju demokratske i na ravnopravnosti temeljene obiteljske veze.

Razvoj pogleda na očinstvo

Sve donedavno u Francuskoj je glavna društvena jedinica bila temeljena na braku. Kako opada broj brakova, očinstvo se utvrđuje na različite načine. Izvan braka otac se utvrđuje 'priznavanjem', 'posjedovanjem statusa' ili 'genetskim testom'. Javlja se nova realnost: moguće je da nekoliko muškaraca ima različite očinske uloge u odgoju jednog djeteta.

Etnologinja Suzanne Lallemand proučavala je tradiciju očinstva u narodu Mossi, u poljoprivrednom kraju Gornje Volte. Tamo svako dijete ima u prosjeku 10 očeva koji na sebe preuzimaju različite uloge, specifične vrijednosne i sustave vjerovanja u skladu sa svojim ulogama i položajem unutar obitelji. Dijete se prema tim očevima ne odnosi na isti način: s nekim se šali, a nekog poštuje. Postoji razlika između 'starih' očeva koji posjeduju autoritet i imaju neku vrstu sudačke uloge; biološkog oca, koji je majčin muž; 'oca tutora' koji posebno usvaja dijete od rođenja kako bi mu bio učitelj i hranitelj; tu su 'mlađi očevi' ili 'očevi juniori' - braća, polubraća i rođaci s očeve strane, i na kraju 'stariji očevi' - to su stričevi i starija očeva braća.

Ono što je svim ovim 'očevima' zajedničko jest to da su muškarci čija ih veza s djetetom obvezuje na pridržavanje pravila rodbinske povezanosti. Dječak ne može stupiti u vezu s nekom od kćeri tih muškaraca zato što su one njegove 'sestre'. Nadalje, svi imaju prezime s istim korijenom. Vidimo kako biti otac nekom djetetu znači imati čitav niz promjenljivih uloga, socijalnih i psiholoških, a koje može preuzeti nekoliko različitih muškaraca.

Antropolozi razlikuju tri glavne funkcije očinstva. One su prisutne u svakom društvu i povijesnom razdoblju, a organizirane su na specifične načine: rodoslovni ili 'zakonski' otac je onaj koji pravno priznaje dijete i koji mu može

dati svoje prezime (u Francuskoj sve do 2002. godine); 'biološki otac' je davatelj sperme, a domaći ili 'otac odgajatelj' jest onaj koji podiže, odgaja i svakodnevno skrbi o djetetu. S povećanjem broja razvoda i separacija, uz promjene u obiteljskoj strukturi, posvajanjima i istospolnom roditeljstvu, dijete u Francuskoj danas može imati nekoliko 'očeva' od kojih svaki ima specifičnu ulogu.

Dolazi do promjene i u instituciji roditeljstva, a odlikuje je distribucija socijalnih uloga među nekoliko muškaraca. Otac više nije u prvom planu, već dobrobit i interes djeteta, njegov razvoj i potencijali. Ovo je važna povijesna promjena: možemo reći da je smrt *pater familiasa* revolucionarni trenutak koji dijete stavlja u središte obitelji. Neki će reći da smo prešli s oca koji je 'glava obitelji' na onog koji je 'otac djeteta'. Tako je psihološka uloga očeva i njihova uloga u obitelji, s obzirom na to da je izravno u interesu djeteta, postala najvažnija.

Još od Freuda psihoanalitičari razlikuju dvije grupe psiholoških uloga: 'majčinsku' i 'očinsku'. One su bile već tradicionalno ravnopravno raspoređene između muškaraca i žena. Može se reći da su određene rodnom pripadnošću. Međutim, to sada više nije slučaj. Prvo, moramo primijetiti da očinska (i majčinska) uloga ne mogu biti shvaćene ukoliko ih ne možemo povezati s unutarnjom realnošću pojedinaca. Freud je to nazvao Edipovim kompleksom, a uključuje psihološke postupke svakog ljudskog bića koje poduzima kao odgovor na temeljna životna pitanja: 'Tko sam ja?', 'Je li ona moja majka, a on moj otac?', 'Jesam li dječak ili djevojčica?'. Djetetu ova pitanja pomažu da istraži svoj nastanak, povijest obitelji, osnovne instinkte, ljubav prema svakom od roditelja, i da živi vlastiti život. Zato

© VBJK - Caroline Boudry

njegovi roditelji moraju preuzeti komplementarne 'majčinske' i 'očinske' uloge.

S razvojem institucije 'očinstva' mijenja se suroditeljstvo i jednakopravnost muškaraca i žena, psihološke uloge i mjesto svake osobe unutar obitelji: uloge mogu preuzeti muškarac ili žena. Obiteljski psihoanalitičar i psihoterapeut Serge Héféz kaže da je krajnje vrijeme da priznamo kako je otac, kao i majka, u stanju uspostaviti blizak odnos s djetetom i da majka, poput oca, može pridonijeti toj diferencijaciji. Uloge više nisu rodno utemeljene: najvažnija stvar za dijete je da te uloge preuzima jedan od roditelja.

Kao što pokazuju studije o ulozi očeva u ranoj dobi djeteta, ovaj napredak je ne samo ireverzibilan već oslikava i jedan od najdemokratičnijih i ravnopravnih odnosa između muškaraca i žena, roditelja i djece.

Francoise Hurstel je sveučilišna profesorica, psihoanalitičarka u Francuskoj.
f.hurstel@free.fr